

Postupci prevođenja frazema u književnom prijevodu na primjeru prijevoda romana "Smokva" Gorana Vojnovića

Bošković, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:759069>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Jezično-prevoditeljski smjer

**POSTUPCI PREVOĐENJA FRAZEMA U KNJIŽEVNOM PRIJEVODU
NA PRIMJERU PRIJEVODA ROMANA „SMOKVA“ GORANA
VOJNOVIĆA**

Magistarski rad

15 ECTS

Studentica: Dora Bošković

Mentor/ica: Ana Vasung, doc.

Zagreb, 20. rujna 2021.

Zahvaljujem se svojoj mentorici, doc. Ani Vasung, koja mi je strpljivo pomogla u pisanju ovog diplomskog rada te nesebično podijelila svoje znanje. Također hvala svim profesorima koji su mi uljepšali sve ove godine mog studiranja.

Veliko hvala i mojim roditeljima, te braći i sestrama, koji su mi uvijek bili podrška i motivirali me da idem hrabro dalje.

Posebno hvala mojim prijateljima, koji su uvijek suosjećali s ovim slatkim mukama i bili rame za plakanje, ali i prvi u redu za sva slavlja.

Rad posvećujem svojim pokojnim bakama, koje su mi uvijek govorile da je školovanje na prvom mjestu. Hvala im na tome jer su mi uvijek bile motivacija da uspješno završim svoje školovanje.

Student/ica: Dora Bošković

Mentor/ica: Ana Vasung, doc.

U Zagrebu, 5.10.2021

Izjava o neplagiranju

Ja, DORA BOŠKOVIĆ, kandidat/kinja za magistra/u južne slavistike, izjavljujem da je ovaj magistarski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da niti jedan dio magistarskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno prepisan iz kojega necitiranog rada. Isto tako izjavljujem da nikoji dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Dora Bošković

POTPIS

Sažetak

Tema rada su postupci prevođenja frazema u književnom prijevodu. U teorijskom dijelu iznosi se uvod u frazeologiju, objašnjenje tradicionalne frazeološke teorije koja se tiče i hrvatske (Fink, Metac) i slovenske frazeologije (Toporišič). Predstavit će se definicija frazema prema tradicionalnoj i kognitivnoj frazeološkoj školi (Filipović Petrović, 2018) te razlika između frazema i poslovice. S obzirom na specifičnost obilježja, frazemi su izazov za svakog prevoditelja. U teorijskom dijelu rada pojasnit će se i pojam ekvivalencije i tipovi frazemskih ekvivalenata.

Nadalje, naglasak će biti na različitim postupcima za prevođenje frazema (Pavlović, 2015; Ivir, 1978). U analizi će se usporediti frazemi u izvornom i u prijevodnom tekstu romana Smokva Gorana Vojnovića (prijevod Peti-Stantić, 2016). Osim toga, pronađeni frazemi usporedit će se s rječnički zabilježenim oblikom, prema aktualnim frazeološkim rječnicima i bazama (fran.si; baza frazema hrvatskog jezika).

Usljedit će komentar prijevodnih postupaka i prikaz najčešće korištenih pristupa. Cilj je utvrditi koji su postupci primjenjivi u prevođenju frazema između dva srodna jezika te odnos frazema u kontekstu s frazemima zabilježenima u rječniku.

ključne riječi: frazem, frazeologija, prevođenje, hrvatski jezik, slovenski jezik

Summary

„ Procedures for translating idioms in literary translation on the example of the translation of the novel "Fig" by Goran Vojnović“

The topic of the paper is the procedures of translating idioms in literary translation. In the theoretical part, there is an introduction to phraseology, an explanation of traditional phraseological theory, which concerns both Croatian (Fink, Metac) and Slovenian phraseology (Toporišič). There will be presented the definition of idioms according to the traditional and cognitive phraseological school (Filipović Petrović, 2018), as well as the difference between idioms and proverbs. Given the specificity of the features, idioms are a challenge for any translator. In the theoretical part of the paper, the notion of equivalence and types of idiomatic equivalents will be explained.

Furthermore, the emphasis will be on different procedures for translating idioms (Pavlović, 2015; Ivir, 1978). The analysis will compare idioms in the original and in the translated text of the novel „Fig“, by Goran Vojnović (translation by Peti-Stantić, 2016). In addition, the found idioms will be compared with the lexically recorded form, according to current phraseological dictionaries and databases (fran.si; database of phrases of the Croatian language).

This will be followed by a comment on the translation procedures and a presentation of the most commonly used procedures. The aim is to determine which procedures are applicable in the translation of idioms between two related languages and the relationship of idioms in the context of idioms recorded in the dictionary.

Key words: idiom, phraseology, translation, Croatian language, Slovenian language

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Frazeologija.....	2
2.1. O frazeologiji.....	2
2.2. Razvoj frazeologije u Hrvatskoj	4
2.3. Razvoj frazeologije u Sloveniji	5
3. Frazem – definicija i obilježja.....	6
3.1. Definicija i obilježje frazema	6
3.2. Frazemi u užem i širem smislu	7
3.3. Translatologija	8
3.3.1. Prijevodna ekvivalencija	10
3.4. Prevođenje frazema	11
4. Postupci prevođenja frazema	12
4.1. Upotreba ekvivalenta	13
4.2. Upotreba semantičkog ekvivalenta.....	14
4.3. Parafraziranje.....	15
4.4. Potpuno izostavljanje frazema.....	15
4.5. Doslovan prijevod.....	15
4.6. Kompenzacija	15
5. O romanu <i>Smokva</i> Gorana Vojnovića.....	17
6. Metodologija	18
7. Analiza prijevoda frazema u romanu <i>Smokva</i> Gorana Vojnovića	19
7.1. Postupci prevođenja frazema u romanu.....	19
7.1.1. Upotreba potpunog ekvivalenta	19
7.1.2. Upotreba djelomičnog ekvivalenta.....	25
7.1.3. Upotreba semantičkog ekvivalenta	26
7.1.4. Parafraziranje	27
7.1.5. Kompenzacija.....	28
8. Zaključak.....	30
9. Popis frazema korištenih u ovom radu.....	32
10. Literatura	34

1. Uvod

Bogatstvo svakog jezika čine njegovi figurativni izrazi, među koje se ubrajaju i frazemi. To naravno vrijedi i za hrvatski i slovenski jezik. Oba jezika obiluju frazemima koji se često mogu pročitati u književnim djelima. Naravno, frazemi se ne javljaju samo u književnosti, nego i u svakodnevnom govoru kako za opisivanje nečijeg fizičkog izgleda, tako i za opisivanje emocionalnog stanja, ali i banalnih životnih situacija.

S obzirom da su frazemi zapravo svojevrsne metafore, zbog prenesenog značenja predstavljaju veliki izazov za svakog prevoditelja. Naime, frazemi se često ne mogu prevesti doslovno riječ po riječ, nego je potrebno shvatiti i prevesti njihov smisao. Da bi se frazem uspješno preveo, potrebno ga je sagledati kao jednu cjelinu, pronaći njegov kanonski oblik jer se u tekstu često rabi u nekoj od svojih varijanata i tek tada ga prevesti s obzirom na kontekst u kojem se nalazi. Kontekst oblikuje njegovo značenje koje se može razlikovati od onog 'naučenog' ili rječnički registriranog. Za uspješno prevođenje frazema, potrebno je poznavati frazeologiju stranog i materinjeg jezika, ali i postupke prevođenja frazema koji pripadaju teorijskom okviru translologije.

Cilj ovog rada je prikazati i analizirati postupke prevođenja frazema sa slovenskog na hrvatski na primjeru romana *Smokva* Gorana Vojnovića. U radu se definiraju postupci koji su objašnjeni u relevantnoj literaturi, ali nisu svi iskorišteni u prijevodu i potkrijepljeni primjerima. U analizi prijevoda prikazani su sljedeći postupci: upotreba potpunog ili djelomičnog ekvivalenta, upotreba semantičkog ekvivalenta, parafraziranje, te kompenzacija (Baker 2004, Forko 2009, Ivanetić 2002, Pavlović 2009). Svaki je postupak definiran i potkrijepljen primjerima iz izvornika i prijevoda.

U radu će se najprije obraditi teorijski okvir, frazeologija kao lingvistička disciplina i njezin razvoj u Hrvatskoj i Sloveniji te ključni pojmovi za razumijevanje frazeološke teorije. Zatim će biti riječi o translologiji, teorijskim postavkama i pristupima u prevođenju frazema. Središnji dio rada čini opis analiziranog romana i njegovog prijevoda, a zatim i analiza postupaka prevođenja frazema u romanu.

2. Frazeologija

Za početak je važno definirati frazeologiju kao lingvističku disciplinu, prema postavkama tradicionalne frazeološke škole, ali i kognitivno-lingvističkog pristupa te razvoj frazeologije u Hrvatskoj i Sloveniji.

2.1. O frazeologiji

Frazeologija je lingvistička disciplina čiji je cilj proučavanje i analiza frazema. Termin frazeologija može imati dva značenja. Prvo značenje se odnosi na lingvističku disciplinu koja proučava frazeme u okviru jednog jezika ili pak usporedno u više jezika (Fink-Arsovski 2002: 5). S druge strane, frazeologija može značiti i ukupnost frazema nekog jezika, koji se zatim klasificiraju po određenim kategorijama. Tako se frazeologija može podijeliti s obzirom na strukturni tip (npr. poredbeni frazemi) ili s obzirom na semantičko polje njihovih komponentata (npr. somatska frazeologija koja uključuje sve frazeme sa somatskom sastavnicom ili zoonimska (animalistička) frazeologija koja uključuje frazeme sa zoonimskim komponentama). Također, frazeologija se klasificira i prema proširenosti upotrebe i podrijetlu frazema prema čemu razlikujemo nacionalnu i posuđenu, regionalnu i dijalektalnu frazeologiju. Prema vremenskoj raslojenosti postoji suvremena i arhaična frazeologija (Ibid).

Frazeologija se kao samostalna disciplina počela razvijati 70-ih godina prošlog stoljeća u Rusiji, ali se ubrzo nakon toga proširila i na ostale slavenske zemlje. Utemeljitelj frazeologije, ruski lingvist V. V. Vinogradov, svojom klasifikacijom frazema utro je put daljnjem razvoju frazeologije. Vinogradov je frazeološke jedinice podijelio u tri kategorije: frazeološke sraslice, frazeološka jedinstva te frazeološke sklopove, a njegovu kategorizaciju je proširio Šanskij, dodajući četvrtu kategoriju, odnosno frazeološke izraze (Filipović Petrović 2018: 47). Frazeološke sraslice su čvrste, nedjeljive, desenantizirane sveze riječi, koje ne sadržavaju leksičko značenje sastavnica i odnos s motivacijskom bazom. S druge strane, u frazeološkom jedinstvu postoji odnos prema motivacijskoj bazi. Frazeološki sklopovi su ustaljene sveze riječi u kojima često jedna sastavnica zadržava svoje primarno leksičko značenje i tako motivira značenje cijelog frazema (Kovačević 2012: 12). Kao bitno obilježje frazema, Vinogradov navodi preneseno i slikovito značenje, ekspresivnost i nezamjenjivost, dok Ožegov smatra da je glavno svojstvo ustaljenost sastava i strukture frazeoloških jedinica te reproduciranje u govoru kao gotove cjeline (Filipović Petrović 2018: 47 prema Kovačević 2012: 9). Na tim

teorijskim postavkama osniva se ruska frazeološka škola, odnosno tradicionalna frazeološka škola, koja je uključivala i antropološku struju Veronike Teliye, čiji se pristup zasnivao na postavci „da je jezična slika svijeta u čvrstoj vezi sa specifičnim mentalnim sklopom i kulturom određene jezične zajednice“ (Ibid). Tradicionalna frazeološka škola smatrala je da frazemi imaju određena sintaktička obilježja i značenja koja su bila prihvaćena samo za taj određeni frazem.

S druge strane, početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća jezikoslovci počinju odbacivati formalni pristup značenja u gramatici te počinju prihvaćati ideju o utjecaju značenja na formu (Ibid). Počinje se stvarati kognitivno-lingvistički pristup gdje se analiza više ne temelji na dijelu konstrukcije nego na konstrukciji u cjelini. Utemeljiteljima kognitivne teorije smatraju se George Lakoff, Mark Johnson, Ronald Langacker i Mark Turner koji u centar stavljaju čovjeka jer on stvara značenje na temelju spoznaje, tijela, društva i kulture (usp. Stanojević 2013). Za proučavanje frazema važna je teorija konceptualne metafore koju uvode Lakoff i Johnson (1980) prema kojima su metafore utemeljene na povezivanju dviju konceptualnih domena: izvornoj i ciljnoj. Izvorna domena je ona od koje se polazi, odnosno ona koja pruža osnovne informacije (Kružić, Lovrić, Maksimović 2010: 29). Izvorna domena je uobičajeno konkretna stvar kao što je prostor, kretanje, orijentacija i slično. Ciljna domena je ona koja se želi pobliže objasniti (Ibid). Ciljna domena je uobičajeno apstraktna stvar kao što je vrijeme, um ili emocije. Npr. na temelju konceptualne metafore *VRIJEME JE NOVAC*, vrijeme kao apstraktni pojam konceptualiziramo i razumijemo putem novca, koji nam je pojmovni bliži i konkretniji. Ova je metafora u podlozi izraza poput *trošiti vrijeme*, *ukrasti sekundu*, *tratiti vrijeme*, *koštati vremena* i sl.

Na temelju toga osniva se kognitivna frazeološka škola koja je, za razliku od tradicionalne frazeološke škole, smatrala neprirodnim da su značenja frazema naučena. Pojednostavljeno, tradicionalna škola ne uzima u obzir konceptualni sustav nego smatra da su frazemi dio jezika. Pojedini lingvisti su smatrali da se frazemi mogu analizirati na temelju značenja svojih sastavnica te tako pripisati ta značenja u kontekstu korištenja toga frazema, odnosno te sveze (Filipović Petrović 2018: 62 prema Nunberg et al. 1994: 495).

2.2. Razvoj frazeologije u Hrvatskoj

Početak sedamdesetih godina prošloga stoljeća interes za proučavanje frazeologije se javlja i u Hrvatskoj, gdje je ključnu ulogu imala Antica Menac. Menac tada objavljuje rad *O strukturi frazeologizma*, u kojem se oslanja na rusku frazeologiju te analizira sastav frazema. Autorica navodi da je struktura frazema u pravilu veoma čvrsta i da se frazemi reproduciraju u unaprijed gotovom obliku (Filipović Petrović 2018: 51). Zahvaljujući njoj, osniva se zagrebačka frazeološka škola u kojoj, osim Menac, djeluju i drugi jezikoslovci poput Josipa Matešića. 1982. godine, Matešić izdaje *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*. Prvi rječnik hrvatske frazeologije, nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, je *Hrvatski frazeološki rječnik* autora Menac, Fink Arsovski i Venturin koji je objavljen u dva izdanja. Prvo izdanje rječnika objavljeno je 2003. godine, sastoji se od 414 stranica i obuhvaća 2258 frazema. Drugo izdanje rječnika objavljeno je 2014. godine, sastoji se od 800 stranica na kojima se nalazi 4 000 rječničkih natuknica. U slučaju dvojezičnih rječnika, valja napomenuti *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, autora Antice Menac i Jurija Rojsa, izdanog 1992. godine. Taj je rječnik objavio Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu u biblioteci Mali frazeološki rječnici. Prema urednicima riječ je o rječnicima „kojima je svrha prezentirati osnovni frazeološki fond (oko 1000) frazema hrvatskog jezika i odgovarajuću frazeologiju drugih jezika“. Riječ je o frazeološkom rječniku manjeg opsega u kojem je polazišni jezik hrvatski i za odabrane frazeme navodi se slovenski ekvivalent.

U većini slučajeva riječ je o frazemima jednake strukture i značenja:

viša sila – višja sila;

o neznatnim razlikama u sastavu frazema:

između Scile i Haribde – priti med Scilo in Haribdo;

ili pak o frazemima koje imaju različite sastavnice, ali jednaki su motivacijski mehanizmi:

nismo zajedno ovce (koze) pasli – nismo skupaj krave pasli

Zastupljeni su i hrvatski frazemi koji u slovenskom nemaju odgovarajući ekvivalent, i za njih autori navode ili frazeme koji odgovaraju po svom značenju ili ih parafraziraju, odnosno opisuju njihovo značenje.

Npr. uz hrvatski frazem *puna šaka brade* navedeni su slovenski ekvivalenti: frazem *gre kot po loju*, te parafraze: *ne more biti boljše, vsega ima v izobilju*.

Kasnije ćemo u radu vidjeti da se ovi postupci koriste i u prevođenju frazema i u tom je smislu ovaj rječnik zanimljiv jer nudi i neka prevodilačka rješenja.

2.3. Razvoj frazeologije u Sloveniji

Frazeologija u Sloveniji javlja se 1960. godine, objavom prvog slovenskog frazeološkog rječnika *Frazeološki slovar v petih jezikih* koji je napisao Josip Pavlica. Rječnik se sastoji od leksikografskih opisa frazema na slovenskom, hrvatskom, latinskom, njemačkom, engleskom i francuskom jeziku (Kržišnik 2013: 15-27). Nekoliko godina kasnije, točnije 1970. godine, Pavlica izdaje *Slovar slovenskega knjižnega jezika* u kojem je frazeologija ujedno odmaknuta od terminologije. Valja istaknuti slovenskog filologa Jožeta Toporišiča koji u svom članku iz 1974. navodi dva termina za frazem, a to su frazeologizam i frazeologem. Kad se govori o frazemima, odnosno frazeološkim enotama¹ ili frazeologizmima, one su često povezane s poslovicama jer su upravo neki iz njih i nastali. Toporišičeva studija imala je značajnu ulogu u razvoju slovenske frazeologije jer je u njoj postavljena definicija frazema. U studiji je definicija frazema predstavljena u širem smislu, odnosno kao skup svih ustaljenih izraza, poslovice i uzrečica, dok u hrvatskoj frazeologiji to nije slučaj već se od početka frazeologija promatrala u užem smislu. Osim Toporišiča, za slovensku frazeologiju je značajna i Erika Kržišnik koja je pisala o određenosti frazema sa semantičkog gledišta, o njihovim vrstama te uporabama u raznim literarnim stilovima. Najvažnije djelo slovenske frazeologije je *Frazeološki slovar slovenskega jezika* autora Janeza Kebera. Rječnik je prvi put izdan 2001. godine te je doživio više izdanja. Ima više od 5000 frazema i ukupno 1158 stranica, u usporedbi s aktualnim hrvatskim rječnicima slovenski je rječnik bogatiji i frazemima i informacijama o njima. U leksikografskom članku nailazimo na podatke o izvoru, nastanku frazema tj. njegovoj etimologiji, navode se primjeri upotrebe i na kraju ekvivalenti u drugim jezicima: engleskom, hrvatskom, njemačkom, češkom, ruskom i sl.

¹ Frazeološke jedinice

3. Frazem – definicija i obilježja

U ovom poglavlju slijedi definicija frazema prema hrvatskim i slovenskim frazeolozima i detaljnije se iznose temeljna obilježja frazema. Također je prikazana i razlika između frazema i poslovice i drugih ustaljenih izraza. Naposljetku, prikazani su frazemi u prijevodu te postupci kojima se prevoditelj koristi.

3.1. Definicija i obilježje frazema

Menac (2007: 15) definira frazem objašnjavajući da se pojedinačne riječi povezuju u sveze riječi koje se mogu podijeliti na slobodne i frazeološke sveze. Frazeološke su sveze one u kojima značenje sveze nije zbroj značenja pojedinačnih sastavnica kao što je slučaj kod slobodnih sveza. Frazeološke sveze, odnosno frazemi, govorniku su unaprijed poznati te on njihove sastavnice ne može mijenjati. Tako na primjer postoji *nemati dlake na jeziku* što u prenesenom značenju znači *govoriti otvoreno* i to se značenje ne može iščitati iz značenja sastavnica. S druge strane, u slobodnoj svezi se prenosi doslovno značenje koje proizlazi iz značenja sastavnica. Na primjer, *mesti pred svojim pragom* može značiti i *baviti se svojim poslom; biti kritičan prema sebi* (Menac 2007: 11-16). Menac navodi da je frazem veza najmanje dvije sastavnice koje se pojavljuju u posebnom izrazu, odnosno kao „stalna sveza riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje“ (Menac 2007: 11).

Osnovna frazeološka jedinica u hrvatskoj frazeologiji se naziva frazem no osim njega, koristili su se nazivi poput idioma, fraze, frazeologema itd. Prema *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (Fink-Arsovski i dr. 2003: 6), definicija frazema glasi da su frazemi „ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govorenog procesa, i kod kojih je barem jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica.“

Kao što je već navedeno,

- 1) Vinogradov smatra da je bitno obilježje frazema „slikovito i preneseno značenje, ekspresivnost i nezamjenjivost bilo koje od frazeoloških sastavnica njegovim sinonimom“
- 2) Fink-Arsovski smatra da je značajno obilježje frazema njihova cjelovitost i čvrsta struktura, ustaljenost, slikovitost koja je vezana uz desemantizaciju te da sam frazem

postaje dio rečeničnog ustrojstva vršeći sintaktičku funkciju u rečenici (Fink-Arsovski 2002: 6).

- 3) Menac (2007: 15) ističe značenje cjeline koja ne proizlazi iz značenja pojedinih sastavnica, uglavnom stabilan red riječi, čvrstu strukturu u kojoj su leksičke zamjene ograničene, a gramatičke ne unose semantičke promjene te da je najveći opseg frazema neodređen, a najmanji se sastoji od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi.
- 4) Keber (2011: 9) piše kako su frazemi izrazi čije se značenje ne može utvrditi, ili se može samo djelomično utvrditi iz značenja njegovih sastavnica i koje u pravilu imaju stalan i samo ograničen promjenjiv sastav.
- 5) Nataša Jakop (2006: 43) definira frazeme kao leksikalizirane sveze riječi s relativno ustaljenom sastavnom i sintaktičkom strukturom te frazeološkim značenjem.

Kad se govori o obilježjima frazema, prema tradicionalnoj frazeološkoj školi, Filipović Petrović navodi iduće:

- 1) Polileksičnost – frazem se sastoji od najmanje dviju sastavnica, od kojih jedna mora biti punoznačna riječ
- 2) Nepromjenjivost (okamenjenost) – frazem ima stalan sastav i raspored sastavnica, ali uz ograničene leksičke i gramatičke varijante
- 3) Desemantiziranost (semantička preoblika) – značenje frazema ne podudara se sa značenjima sastavnica tj. ne može se iščitati iz samih sastavnica. Frazeolozi razlikuju potpunu ili djelomičnu desemantizaciju (usp. Fink 2002)
- 4) Reproduciranje u gotovu obliku po čemu se frazemi razlikuju od slobodnih sveza riječi. Frazemi se koriste kao gotove, cjelovite sintagme, naučene koje ne nastaju u govoru.
- 5) Ustaljenost i konvencionalnost se odnosi na prethodno obilježje, a tiče se učestale upotrebe i prihvaćanja u nekoj jezičnoj zajednici (Filipović Petrović 2018: 56-57).

3.2. Frazemi u užem i širem smislu

Važno je istaknuti razliku između frazema u užem i u širem smislu jer ćemo se u ovom radu baviti samo frazemima u užem smislu. Sva obilježja prikazana prethodno odnose se na frazeme u užem smislu, koje proučava *frazeologija u užem smislu* (Vidović-Bolt 2011: 16). Pod tim pojmom podrazumijevaju se desemantizirane ustaljene sveze riječi ili više riječi koje se odlikuju čvrstom strukturom s relativno stabilnim sastavom i redoslijedom komponenata. One

se reproduciraju i uključuju u diskurs u gotovom obliku, a svojstveni su im i snažna ekspresivnost te konotativno značenje (Ibid). Takav frazem je, na primjer, *grlom u jagode*.

S druge strane, *frazeologija u širem smislu* proučava frazeme u širem smislu. Frazeologiju u širem smislu čine leksički sklopovi kod kojih semantička preoblika sastavnica nije provedena u potpunosti ili nije uopće, te zbog toga njihovo značenje u određenoj mjeri proizlazi iz značenja sastavnica. Odlikuju se čvrstom strukturom, ustaljenošću i reproduktivnošću (Parizoska 2018: 616). Takvi frazemi su, na primjer, *crna burza, siva ekonomija, jaje na oko...* U frazeološke izraze u širem smislu spadaju i poslovice, citati, krilatice i slično. Za razliku od frazema, poslovice nemaju metaforično značenje, imaju poučan karakter te se citiraju. Osim toga, poslovice su kratki mikro-tekstovi, dok se frazemi mogu sastojati od samo dvije riječi.

U okviru slovenske frazeologije Keber (2011:9) u predgovoru rječnika navodi da su frazemi u širem smislu „vse stalne besedne zveze, med njimi tudi terminološke, dalje frazemi s stavčno ali večstavčno sestavo, kot so reki, pregovori in krilatice“. Dalje ističe kako smatra da nije svima mjesto u frazeološkom rječniku, ali da su zanimljive jer iz njih mogu nastati frazemi.

3.3. Translatologija

Kad se govori o znanosti o prevođenju, koristi se više termina – translatologija, traduktologija i teorija prevođenja. Za potrebe ovog rada koristit će se termin translatologija, u slovenskom jeziku poznata pod istim terminom. Odnosi se na znanost o prevođenju čiji je cilj proučavanje teorije i prakse prevođenja. Javlja se tek od polovice 20. stoljeća kao samostalna interdisciplinarna znanost, kada se proučava na europskim sveučilištima (Kučiš 2014: 23). Prije toga se znanost o prevođenju razvijala u okviru kontrastivne lingvistike, a tek je 1972. godine na međunarodnom kongresu primijenjene lingvistike u Kopenhagenu emancipirana kao samostalna znanost (Ibid.). U translatologiji se često ističe interdisciplinarnost jer je za prevoditelje važno interdisciplinarno znanje (poznavanje jezika i kulture), a prevoditeljstvo treba promatrati s interdisciplinarnog i integrativnog aspekta (Kučiš 2014: 24, prema Snell-Hornby 1986). I translatološki radovi tako uključuju i teoriju i praksu.

Catford navodi kako se teorija prevođenja bavi određenom vrstom odnosa između jezika i vrste komparativne lingvistike (1965: 20). Prevođenju se pristupalo s različitih područja i gledišta. Jedan od glavnih problema je uporaba vokabulara koji se generalizirao te je poznat svima, kao što je na primjer korištenje anglizama ili jednostavno vjerodostojnost prijevoda. Pavlović

navodi da postoji jedinstven odnos između izvornog teksta i ciljanog teksta, te da se taj odnos naziva prijevodna ekvivalencija (2009: 31). Autorica objašnjava da je odnos jednake vrijednosti među dva teksta karakterističan za prijevod i njegov izvornik (Ibid). Upravo prijevodna ekvivalencija pomaže čitatelju da mu prevedeni tekst bude što prirodniji jer je u prijevodu korišten ciljani ekvivalent. Čitatelj tada nema poteškoća pri čitanju i razumijevanju teksta. Ivir navodi kako je prevođenje ljudska djelatnost te služi za prenošenje poruka i informacija (1978: 9). Razmjena poruka može biti usmena i pismena, ali bitno je poznavanje sustava. Ako se poznaje sustav, tada se može i prevesti željena informacija.

Dalji razvoj translatologije rezultirao je kulturološkim pristupom u prevoditeljstvu. Kučiš (2014: 28) objašnjava da se u okviru tog pristupa ističe moć prevoditelja izvorne kulture i njegova sposobnost da utječe na način na koji će se prevedeni tekst percipirati u određenoj ciljnoj kulturi. Treba uzeti u obzir da se prevođenje uvijek realizira u određenom društveno-komunikacijskom okruženju. Heinz Göhring uvodi pojam interkulture komunikacije 70-ih godina 20. stoljeća, a prevoditelji tu imaju ključnu ulogu kao komunikator između kultura (Ibid.).

U prevoditeljstvu godinama nisu bili utvrđeni standardi i nedostajali su znanstveni pristupi, a mijenjale su se i strategije. Postojale su dvije orijentacije: 1) orijentacija prema izvornom, originalnom tekstu (doslovno prevođenje) i 2) orijentacija prema ciljnom tekstu (slobodno, kontekstualno prevođenje (usp. Kučiš, 2014). Kada je riječ o književnom prevođenju, najčešće se teži ciljnom tekstu, ali uz minimalni odmak od izvornika.

Bitno je naglasiti i razliku između književnog i stručnog prevođenja. Smatra se da književno djelo prenosi emociju na čitatelja, dok znanstveni ili stručni tekst prenosi informaciju. Nadalje, kako književna djela mogu sadržavati podatke iz stvarnosti, tako neknjiževna djela mogu sadržavati elemente književnog stila, poput jezika, kompozicije i sličnog (Magić 2018:4). No ipak, književno prevođenje podrazumijeva prevođenje književnih rodova, odnosno lirike, epike, drame i beletrističke proze, dok stručno prevođenje podrazumijeva prevođenje neknjiževnih djela, kao što su znanstveni radovi, članci i drugo. S obzirom da su figurativni i metaforički izrazi više zastupljeni u književnosti, jasno je da će se i frazemi u užem smislu u većoj mjeri javljati u prijevodu književnih djela.

3.3.1. Prijevodna ekvivalencija

Cilj svakog prijevoda je pronaći odgovarajući prijevodni ekvivalent. Pojam prijevodne ekvivalencije veže se još uz strukturalnu lingvistiku, no njezino značenje razrađuje škotski lingvist John Catford. U svom djelu *Lingvistička teorija prevođenja*, Catford iznosi razliku između formalne korespondencije i tekstne ekvivalencije. Kao razliku ističe da se formalna korespondencija tiče jezika kao sustava, dok se tekstna ekvivalencija tiče realizacije konkretnog teksta, gdje se prevođenje zapravo i događa (Pavlović 2009: 45). Nadalje, Catford navodi kako je formalni korespondent svaka kategorija ciljnog jezika, točnije svaka jedinica, struktura ili element. S druge strane, tekstni ekvivalent je bilo koji tekst ili dio teksta na ciljnom jeziku za koji se može reći, u konkretnoj situaciji, da je ekvivalent određenog teksta (Ibid). Osim Catforda, svoje stajalište je iznio i Eugene Nida koji polazi od toga da ne može postojati posve vjerodostojan prijevod jer niti jedan jezik nema identičan ekvivalent u drugom jeziku, te da ne postoje jezici koji su identični (Ibid). Pavlović navodi da prema Nidi postoje formalna i dinamična ekvivalencija. Formalna ekvivalencija se odnosi na samu poruku, formu i sadržaj teksta te se tekst ili informacija pokušava što doslovnije prevesti. Nasuprot tomu, dinamična ekvivalencija se odnosi na prirodnost prijevoda tako da se zapravo teži da odnos između primatelja i poruke bude ravnopravan (Ibid). Također, autorica navodi i podjelu ekvivalencije prema Werneru Kolleru, njemačkom teoretičaru, koji je predložio kvalifikacijsku podjelu ekvivalencije u pet dijelova (denotativna; konotativna; tekstno-normativna; pragmatička; formalna ili ekspresivna), a također tvrdi da prevoditelj sam mora odabrati hijerarhiju vrijednosti koju će zatim očuvati u prijevodu (Ibid). Razlikovanje formalnog i tekstnog korespondenta (prema Catfordu) i formalnog i dinamičnog ekvivalenta (prema Nidi) primjenjiva je i u prevođenju frazema. Neki frazem može imati svoj ekvivalent u drugom jeziku (formalni), ali on ne mora funkcionirati u kontekstu tj. ne mora ispuniti i uvjet 'prirodnosti'. Zato se u prevođenju frazema moraju uzeti u obzir sve razine ekvivalencije koje navodi Koller.

3.4. Prevođenje frazema

Premda svaki jezik sadrži sve sastavnice koje mu omogućuju da prenese željenu informaciju, među jezicima uvijek postoje nepodudarnosti na svim razinama jezičnog sustava. Kada je riječ o leksičkoj razini, u jeziku na koji se prevodi često se može naići na 'leksičku prazninu' tj. nepostojanje odgovarajućeg leksema. Isto vrijedi i za frazeme. Neprevodivost se često smatra osnovnim i distinktivnim obilježjem frazeološke jedinice. Ona podrazumijeva nemogućnost pronalaska ekvivalenta na semantičkom, strukturnom i funkcionalnostilističkom planu u drugom jeziku (Ćoralić). Ipak, u praksi se pokazalo da se frazemi mogu uspješno (manje ili više) prevesti, pogotovo kad je riječ o prevođenju srodnih jezika i frazema koji su internacionalnog karaktera. Jiří Levý u knjizi *Umjetnost prevođenja* (1982) piše o prijevodu uzrečica, izreka i poslovice i ističe da je najčešće moguće izvršiti supstituciju tj. zamjenu ekvivalentnom uzrečicom, izrekom jer te kategorije izriču opće mudrosti i najčešće ne sadrže posebna nacionalna obilježja (Jovanović 2015: 88).

Da bi se frazem uspješno preveo, potrebno je poznavati kulturu i jezik na koji se prevodi, ali i jezik i kulturu s kojeg se prevodi. Obzirom na to da se radi o ustaljenim svezama riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku te da njihovo značenje nije zbroj značenja njihovih sastavnica, jasno je da prevođenje riječ po riječ nikako nije moguće. Da bi prijevod frazema bio točan, treba dobro razumjeti sadržaj izraza tj. značenje frazema, a zatim se u jeziku na koji se prevodi traži najbliža inačica frazema (ukoliko ne postoji potpuni ekvivalent).

4. Postupci prevođenja frazema

Prema Iviru (1985) tri su moguće situacije u prevođenju frazeoloških jedinica:

1. I u polaznom i u ciljnom jeziku postoji sličan frazem istog značenja.
2. U polaznom i ciljnom jeziku postoji različit frazem istog značenja.
3. U polaznom jeziku postoji frazem koji se ni po svojoj formi ni po svom značenju ne može povezati niti s jednim frazedom ciljnoga jezika, ekvivalent dakle ne postoji. Različiti se postupci mogu primijeniti u navedenim situacijama, o čemu odlučuje prevoditelj i za što snosi odgovornost.

Postupci prevođenja frazema, prema Baker (Pavlović 2009: 89):

1. upotreba postojećeg frazema slične forme i sadržaja
2. upotreba postojećeg frazema sličnog sadržaja, a različite forme
3. parafraza
4. potpuno izostavljanje frazema
5. doslovan prijevod izvornog frazema
6. kompenzacija.

Silvana Orel (1996: 108-109) navodi slične postupke kao i Baker:

1. prevod s pomensko in oblikovno enakim frazedom u ciljnom jeziku (prijevod frazema s istim značenjem i istom formom u ciljnom jeziku)
2. prevod s pomensko enakim, a oblikovno drugačnim frazedom (prijevod frazema s istim značenjem, a drugačijom formom)
3. parafrazo (parafraza)
4. prevod nefrazemske besede ali besedne zveze s frazedom (prijevod ne frazemske riječi ili fraze s frazedom)

Osim toga, Orel dodaje još i postupak doslovnog prijevoda koji je dopušteno koristiti pri prevođenju zbirki poslovice raznih naroda ili kad je prevoditelj prisiljen koristiti doslovan prijevod. Bitno je naglasiti da treba uzeti u obzir kontekst teksta, tekstualni žanr i stil (Ibid).

U nastavku rada detaljnije se definiraju postupci koje smo definirali uzevši u obzir gore navedene autore i postojeće tipove frazeološke ekvivalencije (v. Čagalj i Svitkova, 2014):

1. upotreba potpunog ekvivalenta
2. upotreba djelomičnog ekvivalenta
3. upotreba semantičkog ekvivalenta
4. parafraziranje
5. potpuno izostavljanje frazema
6. doslovan prijevod frazema
7. kompenzacija

4.1. Upotreba ekvivalenta

Kad je riječ o ekvivalentima razlikujemo potpune i djelomične. Upotreba potpunog ekvivalenta je kada upotrjebljeni ekvivalenti frazema odgovaraju u potpunosti i strukturom i značenjima (Ivanetić 2002: 79). Takvi su frazemi najčešće internacionalnog karaktera i postoje u većini europskih jezika. Na primjer, u hrvatskom jeziku postoji frazem *jabuka razdora*, a u slovenskom *jabolko razdora*, gdje oba imaju jednaku strukturu, ali i značenje 'uzrok sukoba ili svađe'. Kad se radi o upotrebi postojećeg frazema slične forme i sadržaja, kako ih naziva Pavlović, bitno je razmotriti postoji li potencijalna razlika u stupnju formalnosti između dvaju jezika, postoje li asocijativna značenja i kolika je učestalost frazema (2009: 90). S druge strane, upotreba djelomičnog ekvivalenta je kada se upotrjebljeni ekvivalenti frazema djelomično razlikuju na planu izraza. Kod djelomičnog ekvivalenta značenje frazema je u potpunosti isto, dok se struktura djelomično poklapa (Ivanetić 2002: 79). Čagalj i Svitkova (2014: 4) djelomične ekvivalente definiraju kao semantički podudarne s identičnom motivacijom, ali uz formalne razlike koje mogu biti:

1) nepodudarnost leksičkog sastava. U ovom slučaju frazem u drugom jeziku može imati sinonimnu sastavnicu, sastavnicu – leksem istoga semantičkog polja ili pak semantički udaljeniju sastavnicu: npr. hrv. *baciti koplje u trnje* – slov. *vreči puško v koruzo*, hrv. *jasno kao sunce* – slov. *jasno kot beli dan*.²

² Navedeni primjeri tipova djelomične frazeološke ekvivalencije preuzeti su iz *Hrvatsko-slovenskog frazeološkog rječnika* (1992).

2) morfološke i ortografske razlike tiču se tvorbe riječi i oblika i pravopisa. To su primjerice razlike u rodu i broju, npr. hrv. *kapa (kapu) dolje!* – slov. *klobuki (klobuke) dolje!* ili ortografske razlike: hrv. *između Scile i Haribde* - slov. *priiti med Scilo in Karibdo*.

3) sintaktičke kod kojih dolazi do promjene redoslijeda sastavnica, npr. hrv. *ni dlaka mu neće pasti s glave* – slov. *nokomur ne bo las padel z glave*.

4) strukturne razlike tj. razlike u broju sastavnica: hrv. *stajati kao ukopan* – slov. *stati kot vkopan v zemljo*.

Ponekad je riječ o razlikama koje su rezultat međujezičnih razlika, ali i različite tradicije zapisivanja frazema u rječnicima. Primjer djelomične ekvivalencije su hrvatski frazem *velik kao kuća* i slovenski *velik kot gora*. Veličina je u slovenskom frazemu uspoređena s planinom i frazemi se razlikuju u jednoj sastavnici pa je riječ o djelomičnoj ekvivalenciji i to nepodudarnosti leksičkog sastava.

4.2. Upotreba semantičkog ekvivalenta

Semantička ekvivalencija je ekvivalencija u kojoj se frazemi semantički podudaraju tj. imaju približno jednako značenje, ali im je struktura u potpunosti različita, odnosno, kako navode Čagalj i Svitkova, značenje frazema se iskazuje različitim komponentama. Npr. u slovenskoj frazeologiji postoji frazem *vem, kam pes taco moli*, dok u hrvatskoj frazeologiji postoji *znati otkud vjetar puše*. Iako je u oba frazema prisutan glagol 'znati', slika je u potpunosti različita. Drugi zanimljiv primjer je frazem *Indija Koromandija* koji bi se na hrvatski mogao prevesti frazemom *teče med i mlijeko gdje*.

Prilikom ovoga postupka treba voditi računa i o statusu frazema ima u jeziku, npr. pripada li istom funkcionalnom stilu, je li jednako frekventan u oba jezika, je li prostorno obilježen i sl. Frazem koji pripada općem jeziku, govornicima je poznat i učestalo se koristi, i ne bi ga bilo dobro prevesti regionalno obilježenim frazemom ili zastarjelim.

Pavlović (2009: 90) upozorava da je ovaj postupak prikladan kada nije važna forma, nego sadržaj. No, treba biti oprezan ako se pisac poigrava s riječima, a prevoditelj to ne prepozna.

4.3. Parafraziranje

Parafraziranje je prepričavanje ili pojašnjavanje tuđeg teksta ili izreke drugim riječima, zadržavajući osnovni smisao izvornoga djela. Pavlović navodi da se parafraziranje koristi „kada se izvorni frazem može prevesti tako da rečenica ciljnoga teksta ne sadrži frazem, nego izrazi sličnu misao drugim jezičnim sredstvima“ (2009: 91). To znači da u prijevodu frazem nedostaje, a posljedica je osiromašenje prijevodnoga teksta. Parafraza se često koristi pri prevođenju upravo zbog svoje jednostavnosti, no upravo je ta jednostavnost i vrlina i mana. Problem pri korištenju parafraziranja je opći stilistički efekt ciljnoga teksta (Ibid).

4.4. Potpuno izostavljanje frazema

Potpuno izostavljanje frazema je proces u kojem prevoditelj izostavlja frazem pri prijevodu. Najčešće se koristi kada se ne može koristiti niti doslovan prijevod jer čitatelju ne bi bilo jasno. Prema Pavlović, ovaj postupak se koristi pri skraćivanju teksta zbog ograničenja, najčešće u podslavljanju, odnosno prevođenju za televiziju. Prema autorici, ovaj postupak u drugim slučajevima nije opravdan (2009: 92).

4.5. Doslovan prijevod

Doslovan prijevod je proces prevođenja frazema u kojem se strani frazem prevede doslovno na jezik na koji se prevodi (Forko 2009: 97). U slučaju kada ne postoji ekvivalentan frazem u ciljnom jeziku, izvorni se frazem prevodi 'riječ po riječ', što je postupak prisutan tijekom cijele povijesti prevođenja. Naravno, to nije uvijek pogrešno, ali ponekad se doslovan prijevod pogrešno protumači i izvadi iz konteksta. Uz to, Pavlović navodi da je doslovan prijevod moguć samo kod srodnih jezika u kojima se svaka riječ može zamijeniti drugom riječju zbog zajedničkih aspekata dviju kultura (2009: 59). Osim toga, ovisi i o prirodi samog frazema, njegovoj transparentnosti motivaciji tj. o mogućnosti da čitatelj sam dešifrira značenje frazema.

4.6. Kompenzacija

Kompenzacija je proces prevođenja u kojem se u prijevodu nadoknađuju riječi, odnosno dodaju se riječi koje se ne nalaze u izvorniku (Baker 2004: 37). Pavlović piše kako se postupkom

kompensacije nadoknađuje frazem koji je parafraziran ili pak potpuno izostavljen (2009: 92). U praksi to znači da će se u prijevodu frazem pojaviti na mjestu na kojem ne postoji u izvorniku, čime se može nadoknaditi osiromašenje teksta koje je nastalo uslijed izostavljanja frazema. Također, korištenjem kompensacije se mogu nadoknaditi i druga svojstva jezika, poput žargonizama ili kolokvijalizama, no to je procjena prevoditelja (Ibid).

5. O romanu *Smokva* Gorana Vojnovića

Roman *Figa* (*Smokva*) objavljen je 2016. godine. Autor je slovenski pisac Goran Vojnović koji je ujedno i kolumnist te filmski redatelj. Osim *Fige*, Vojnovićeva poznata djela su *Čefurji raus!* (Došljaci van!) i *Jugoslavija, moja dežela* (Jugoslavija, moja domovina). Roman *Smokva* sastoji se od sedamnaest poglavlja i u središte radnje smješta tri različite priče od tri različite generacije, a u fokusu su neostvariva ljubavi i međuljudski odnosi. U prvom planu je obitelj dok su drugi problemi, poput raspada zemlje, egzila i društvenih trauma, stavljani u drugi plan. No, osim obiteljskog, roman je i ljubavnog žanra. Glavni lik cijelog romana je Jadran čiju sudbinu čitatelj proživljava kroz njegove oči. Osim Jadrana i njegove supruge Anje, priča prati život Jadranskih roditelja, Safeta i Vesne, te Jadranskih djeda i bake, Aleksandra i Jane. Kroz Jadransku priču čitatelj polako upoznaje njegovu prošlost koju Jadran zapravo priča onako kako ju on zamišlja. Donosi njegovu ispovijest. Svaka generacija u romanu prikazuje jedan problem. Roman pripada povijesnom žanru jer se prošlost individualizira kroz Jadransko sjećanje. Jezik u romanu je razgovoran te prikazuje svakodnevne razgovore između prijatelja i članova obitelji. Prisutni su i kolokvijalizmi te vulgarizmi. Roman *Figa*, u prijevodu *Smokva*, preveden je na hrvatski i objavljen 2016. godine u izdanju Frakture. Roman je sa slovenskog prevela Anita Peti-Stantić koja je ujedno i profesorica na Odsjeku za južnoslavenske jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Osim ovoga, Peti-Stantić prevodi i sa slovenskog i engleskoga, ali i uređuje biblioteku za djecu i mlade *Electa*, u izdavačkoj kući Algoritam.

6. Metodologija

Za potrebe ovog rada najprije su izvađeni frazemi iz izvornog teksta, točnije njih pedeset. Frazemi su provjereni u online bazi fran.si, a nakon toga je uslijedila provjera kanonskog oblika u slovenskom rječniku *Slovar slovenskih frazemov*. Nakon što je utvrđeno da su svi izvađeni frazemi zaista frazemi uslijedila je provjera prijevoda, na način da su u prijevodnom tekstu pronađeni ekvivalenti. Oni su također provjereni u hrvatskim frazeološkim rječnicima i bazi frazema kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri odstupaju od rječnički registriranog frazema. Frazemi su grupirani prema postupku kojim su prevedeni. Najviše je frazema prevedeno postupkom *upotrebe potpunog ekvivalenta*, ali nisu svi prikazani u ovom radu. Kod ostalih su postupaka prezentirani svi pronađeni primjeri. S obzirom da je analiza uključivala čitanje i analizu izvornika i traženje prijevodnih ekvivalenta, ali ne i čitanje prijevoda u cjelini, moguće je da su u analizi ispušteni neki frazemi koji postoje samo u prijevodu.

7. Analiza prijevoda frazema u romanu *Smokva* Gorana Vojnovića

Središnji dio ovoga rada je analiza prijevoda frazema u romanu *Smokva* Gorana Vojnovića. Analiza uspoređuje izvorni oblik frazema i njegov prijevod, pri čemu se u obzir uzima u kontekst u kojem se pojavljuje. Frazemi su klasificirani s obzirom na postupak koji je primijenjen u prijevodu: upotreba potpunog ili djelomičnog ekvivalenta, upotreba semantičkog ekvivalenta, parafraziranje te kompenzacija.

Osnovni (kanonski) oblik frazema određen je prema postojećim rječnicima: *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik* (1992), *Slovar slovenskih frazemov* (2011), dok su hrvatski prijevodni ekvivalenti provjereni u *Hrvatskom frazeološkom rječniku* (2016) i online *Bazi frazema hrvatskog jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

7.1. Postupci prevođenja frazema u romanu

7.1.1. Upotreba potpunog ekvivalenta

Prilikom prijevoda potpunim ekvivalentom frazem izvornoga jezika u ciljnom jeziku je preveden frazemom koji u potpunosti odgovara i svojim oblikom i značenjem.

1. „Risto se jim je še najraje izogibal, in namesto da bi jim dihal za vrat, primerne včlanjeval v partijo, neprimerne pa izločal iz družebnega življenja, jih je raje pustil, da so **hodili svojo pot**, in skrbel prevsem za to, da so imeli oni čim manj opravka z njim, on pa z njimi.“ (Figa 2016: 10)

„Risto ih je najradije izbjegavao i umjesto da ih gnjavi primjerene je učlanjivao u partiju, a neprimjerene je isključivao iz društvenog života, puštao ih da **idu svojim putem** prije svega vodeći računa o tome da oni imaju što manje posla s njim i da on ima što manje posla s njima.“ (Smokva 2016: 7)

U ovom primjeru se nalazi frazem *hoditi svôja póta* te hrvatski prijevodni ekvivalent *ići (otići, krenuti) svojim putem*. Frazemi su jednaki i na značenjskoj i na strukturnoj razini. Frazem označava 'živjeti prema vlastitim uvjerenjima; držati se svoga stava; osamostaliti se'. Primijećena je razlika u leksikografskoj obradi frazema jer je hrvatski zabilježen s dvije sinonimne glagolske sastavnice, no i u slovenskom se isti glagoli mogu upotrijebiti u kontekstu.

2. „Kot kameleon je privzemala podobno zaničevane okolice, se ji prijazno nasmihala in priklanjala in **iz dneva v dan** vse bolj izpopolnjevala svojo zlaganost, dokler se ni izgubila v njej in je tista premetena, preračunljiva in nad svetom vzvišena Ester Aljehin, ki doma malemu Aleksandru tiho bere Josepha Rotha v nemščini, izginila za lažnim obličjem malodušne Branislave Đorđević, ki moškim občudovalcem zgrožena pojasnjuje, da je enkrat pročena ženska vedno poročena ženska in da bi jih moralo biti sram njihovih grešnih misli.“ (Figa 2016: 13)

„Poput kameleona je preuzimala lik osebe koja gaji prezir prema okolini, ljubazno im se smiješila i klanjala **iz dana u dan** sve više usavršavajući svoju sposobnost laganja sve dok se nije izgubila u njoj pa je ta prepredena, proračunata i iznad svijeta uzdignuta Ester Aljehin, koja je kod kuće malom Aleksandru tiho čitala Josepha Rotha na njemačkom, nestala iza lažnog lika malodušne Branislave Đorđević, koja je muškim obožavateljima zgroženo objašnjavala kako je žena koja se jednom udala uvijek udana žena i da bi se morali sramiti svojih grešnih misli.“ (Smokva 2016: 10)

U ovom primjeru je frazem *iz dnéva v dán* preveden hrvatskim potpunim ekvivalentom *iz dana u dan*. Frazemi su jednaki i na strukturnoj i na značenjskoj razini. Frazem ima značenje 'svakim danom; neprekidno/ o stalnom pojačavanju intenziteta čega/

3. „Tako je zmačkani Risto Marjanović **postavil temelje** Aleksandrovi hiši v vasi Momjan tik ob slovenski meji, pet kilometrov od mesta, misleč, da je na ta način primerno kaznoval mladega gozdarja za njegovo predrznost.“ (Figa 2016: 18)

„Tako je mamurni Risto Marjanović **postavio temelje** Aleksandrovoj kući u selu Momjanu, tik do slovenske granice, pet kilometara od grada, misleći da je na taj način primjereno kaznio mladog šumara za njegovu drskost.“ (Smokva 2016: 15)

U ovom primjeru je frazem *postaviti temelje čemu* preveden hrvatskim frazedom *postaviti temelje čemu*. Struktura frazema je ista, a i značenje se u potpunosti poklapa. Frazem označava 'započeti što god novo, započeti što iz temelja'.

4. „**Z vso močjo** je tolkla po debeli hrastovini in zdelo se ji je, da sliši glasove, prav takšne kot v Bujah, nerazumljive glasove, ki se jih je bala, a je še naprej tolkla, ker otrok na poti iz nje ni poznal strahu in se ni bal prikazni, in vrata so se morala odpreti, morala so se odpreti otroku, ki je želel v hišo.“ (Figa 2016: 24)

„**Svom je snagom** lupala po debelim hrastovim vratima pa joj se učinilo da čuje glasove, iste one kao i u Bujama, nerazumljive glasove kojih se bojala, no lupala je i dalje jer dijete koje je izlazilo iz nje nije znalo za strah i nije se bojalo prikaza, a vrata su se morala otvoriti, morala su se otvoriti djetetu koje je željelo u kuću.“ (Smokva 2016: 20)

U ovom je primjeru frazem *z vso močjo* preveden hrvatskim frazedom *svom snagom*. Frazemi su jednaki, i na značenjskoj i na strukturnoj razini. Iako slovenski jezik ima jednu sastavnicu više, veznik *z* (hrv. *s*), to ne smatramo razlikom na strukturnoj razini jer je upotreba ovog prijedloga unutarnje obilježje jezika (u hrvatskom se veznik izostavlja kad se instrumentalom izražava sredstvo). Označava 'najjače što se može, koliko god snaga (moć) dopušta'. Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik navodi ekvivalent *s polno paro*, no odabrano rješenje je svakako bolje jer se oblikom gotovo u potpunosti podudara.

5. „*Mi, ki smo brali, smo mu šli pa kar malo na živce.*“ (Figa 2016: 39)

„*Kao da smo mu malo išli na živce mi koji smo čitali.*“ (Smokva 2016: 35)

U ovom primjeru je frazem *iti na živce komu* preveden hrvatskim frazedom *ići na živce komu*. Frazemi su jednaki i na strukturnoj i na značenjskoj razini. Značenje frazema je također isto, a označava 'uzrujavati (nervirati, živcirati) koga'. U prijevodu je zabilježena i promjena redoslijeda riječi u hrvatskoj rečenici, ali u duhu hrvatskog jezika.

6. „*Nekoč mi je priznal, da ga nihče od tistih mojih fantov ni skrbel, ker je vedel, da mi ne bodo kos.*“ (Figa 2016: 52)

„*Jednom mi je priznao da se nije brinuo zbog nijednog od tih mojih dečki zato što je znao da mi nijedan od njih neće biti par.*“ (Smokva 2016: 47)

U ovom primjeru je frazem *biti kos komu, čemu* preveden hrvatskim frazedom *biti par komu*. Frazemi su jednaki i na značenjskoj i na strukturnoj razini. Značenje frazema je isto, 'pripadati kome'.

7. „(...) morda si želim biti neizsledljiv, skrit za oknom, morda sa nočem pred vsemi pretvarjati, da mi ni mar, da je Anja med kosilom povedala, da so jo odpustili, in da je svojemu očetu še podrobneje kot meni opisala, kako ji njen šef Saško ni zmo^gel **povedati tega v obraz**, ampak je počakal, da je odšla domov, in jo poklical po telefonu, (...)“ (Figa 2016: 62)

„(...) skriven za prozorom, možda se ne želim pred svima pretvarati da mi je svejedno to što je Anja za ručkom rekla da su je otpustili i to što je svome ocu, još detaljnije nego meni, opisala kako joj njezin šef Saško **to** nije mogao **reći u lice**, nego je čekao da ode kući pa ju nazvao telefonom, (...)“ (Smokva 2016: 57)

U ovom primjeru je frazem *povédati v obraz kómu kaj* preveden hrvatskim frazemom *reći/govoriti (skresati/kresati) u lice komu što*. Značenje frazema se podudara, značenje je u oba jezika: 'bez okolišanja reći/govoriti komu što ga ide'. Ponovno je primijećeno da se u hrvatskom frazeološkom rječniku glagolski frazem navodi s više glagolskih sinonima i uglavnom se teži navođenju svršenog i nesvršenog glagola.

8. „(...) a da na žalost živimo v urejenem neredu , ki nas zapeljuje v **začarani krog** izmenjevanja uslug, in da zato naše življenje postaja vedno bolj zapleteno in vedno dražje, čeprav se meni in mnogim drugim, predvsem mladim, zdi drugače.“ (Figa 2016: 65)

„(...) no da, nažalost, živimo u uređenom neredu koji nas uvlači u **začarani krug** razmjene usluga i da zato naš život postaje sve kompliciraniji i sve skuplji, makar se meni i mnogima drugima, prije svega mladima, može činiti drugačije“ (Smokva 2016: 60)

U ovom primjeru je frazem *začárani króg* preveden hrvatskim frazemom *začarani krug*. Frazemi su jednaki na strukturnoj i značenjskoj razini. Frazemi imaju značenje 'bezi^zlazan položaj; nešto iz čega nema izlaza'.

9. „Obrnil sem se nazaj k cariniku, ki je **bil že na repu** naše kolone, na obrazu sem znova prepoznal isti nasmešek, ki ga je namenil meni, a človeku, ki mu je stal nasproti, ni bilo do smeha.“ (Figa 2016: 124)

„Okrenuo sam se natrag prema cariniku koji je već **bio na repu** naše kolone, a na licu sam ponovo prepoznao isti osmijeh koji je bio uputio i meni, no čovjeku koji je stajao nasuprot njemu nije bilo do smijeha.“ (Smokva 2016: 112)

U ovom primjeru je frazem *biti na répu česa* preveden hrvatskim frazedom *biti na repu čega*. Frazemi su jednaki na strukturnoj i značenjskoj razini. Značenje frazema je jednako 'biti na posljednjem (najgorem) mjestu'.

10. „Opazil je, kako radi poljubljašo svoje otroke in jih ljubeče stiskajo k sebi, kakor počnemo tudi mi Balkanci, videl jih je, kako nasmejani posedajo po gostilnah in cele večere preglašujejo drug drugega s svojimi brezkončnimi zgodbami, pa kako hitro **izgubijo živce** in potem kričijo in mahajo z rokami, videl jih je, in tudi Ljubomir mu je pritrjeval.“ (Figa 2016: 174)

„Primijetio je kako vole ljubiti svoju djecu i kako ih s puno ljubavi stišću uz sebe, isto kao što radimo i mi Balkanci, vidio ih je kako nasmijani besposličare po gostionicama i cijele večeri nadglasavaju jedan drugoga svojim beskonačnim pričama, a onda i to kako lako **izgube živce** pa onda viču i mašu rukama, vidio ih je, a i Ljubomir se slagao s njim.“ (Smokva 2016: 159)

U ovom primjeru je frazem *izgubiti/gubiti živce* preveden hrvatskim frazedom *izgubiti/gubiti živce*. Frazemi su jednaki na strukturnoj i značenjskoj razini. Značenje frazema je jednako: 'izgubiti/gubiti strpljenje, ne moći se suzdržati/suzdržavati, uzrujati se/uzrujavati se'.

11. „Želel ji je govoriti o tem, kako se počuti, ko tako odkrito govorišo o svojem sovraštvu, kako čudno se mu to zdi, njemu, ki prihaja iz dežele, kjer je sovraštvu otipljivo in s prostim očesom vidno, a ga nihče nikdar ne **poimenuje** z njegovim **pravim imenom**, kakor bi se vsi bali priznanja, da sovražijo.“ (Figa 2016: 175-176)

„Želio je govoriti o tome kako se osjeća kad tako otvoreno govore o svome neprijateljstvu, kako mu se to čini čudnim, njemu, koji dolazi iz zemlje u kojoj je mržnja opipljiva i vidljiva prostim okom, premda je nitko nikada ne **naziva** njezinim **pravim imenom**, kao da se svi boje priznati da mrže.“ (Smokva 2016: 161)

U ovom primjeru je frazem *poimenováti kaj s právim iménom* te u hrvatskom *nazvati koga, što pravim imenom*. Frazemi su jednaki i na strukturnoj i na značenjskoj razini. Značenje frazema je isto, označava 'dati naziv komu, čemu'.

12. „Kakor bi **bil vkopan** na mestu, kjer je po prihodu obstal, se je moški v zlizanih kavbojkah z glavo stegoval proti drugim delom stanovanja.“ (Figa 2016: 210)

„Kao da je **bio ukopan** na mjestu na kojem je ostao nakon što je ušao, muškarac u izlizanim trapericama istežao je glavu prema drugim dijelovima stana.“ (Smokva 2016: 193)

U ovom primjeru je riječ o frazemima *státi kot vkopán* i hrvatskom frazemu *stati/stajati kao ukopan*. Frazemi su jednaki i strukturno i značenjski. U tekstu se koristi glagol biti umjesto glagola stajati, riječ je o varijanti frazema uklopljenoj u kontekst, čije je značenje 'zastati, naglo se na mjestu zaustaviti (ukočiti)/od iznenađenja (straha)'.

13. „A oba, dedka in babico, so vzgojili verni ljudje, medtem ko sta onadva mamo in Majo vzgajala v **duhu** medtem nenaklonjenega časa.“ (Figa 2016: 222)

„Ali oboje, i djeda i baku, odgojili su ljudi koji su bili vjernici, dok su njih dvoje mamu i Maju odgajali u **duhu vremena** koje nije bilo naklonjeno bogu.“ (Smokva 2016: 203)

U ovom primjeru je frazem *dúh čása* preveden hrvatskim frazemom *duh vremena*. Frazemi su jednaki i na strukturnoj i na značenjskoj razini. Značenje frazema je isto, označava 'aktualna uvjerenja/ideje'. I u ovom primjeru je primijećeni različit redoslijed riječi u rečenici.

14. „Tam gre **kot po tekočem traku**.“ (Figa 2016:223)

„Tamo to ide **kao na tekućoj traci**.“ (Smokva 2016: 205)

U ovom primjeru je poredbeni frazem *kot po tekóčem tráku* preveden hrvatskim frazemom *kao na tekućoj traci*. U hrvatskom je jeziku frazem registriran sa sinonimnim sastavnicama u obliku *kao na tekućoj (pokretnoj) traci (vrpci)*, ali je u prijevodu odabrana varijanta jednaka onoj u izvorniku. Frazemi su jednaki i na strukturnoj i na značenjskoj razini. Značenje frazema je isto, označava 'jedan za drugim, u nizu'.

7.1.2. Upotreba djelomičnog ekvivalenta

Upotreba djelomičnog ekvivalenta je postupak prevođenja frazema pri kojem se frazem u prijevodu značenjski u potpunosti podudara, ali postoje razlike u sastavu i strukturi frazema.

1. „(...) in tako sta Branislava in Aleksandar Đorđević februarja leta 1942 prispela v Ljubljano, ki so jo **imeli v rokah** Italijani, ki se jih je Ester zaradi nečesa bala manj, kot se je bala Nemcev.“ (Figa 2016: 13)

„(...) tako da su Branislava i Aleksandar Đorđević u veljači 1942. godine stigli u Ljubljanu, koju su **u rukama držali** Talijani, kojih se Ester zbog nekog razloga bojala manje nego što se bojala Nijemaca.“ (Smokva 2016: 10)

U ovom primjeru je frazem *iméti (vse) v svôjih rôkah* preveden hrvatskim frazemom *držati (imati) u <svojim> rukama*. Značenje frazema je jednako, označava 'imati vlast nad kim, nad čim, vladati (gospodariti, manipulirati) kim, čim'. Razlika je na strukturnoj razini jer se koriste različiti glagoli. U slovenskom jeziku se u frazemu se koristi glagol *imati (iméti)*, dok se u hrvatskom jeziku koristi glagol *držati*. U Hrvatskom frazeološkom rječniku frazem je naveden: *držati (imati) u <svojim> rukama*, dakle u hrvatskom jeziku se može upotrijebiti s oba glagola. U prijevodu se stoga mogao upotrijebiti i glagol *imati*.

2. „Ni hotela verjeti **grobni tišini**, otrok na poti iz nje ji ni želel verjeti, in zapodila se je k vratom in začela razbijati po njih.“ (Figa 2016: 24)
„Nije željela vjerovati **mrtvoj tišini**, dijete koje je bilo na putu van iz nje nije željelo vjerovati, zato se zaputila prema vratima i počela lupati po njima.“ (Smokva 2016: 20)

U ovom primjeru je frazem *grobna tišina* preveden hrvatskim frazemom *mrtva tišina*. Frazemi su značenjski jednaki, označavaju 'potpun muk, tajac'. Strukturno, frazemi se razlikuju u pridjevu, gdje se u slovenskom koristi *grobna*, a u hrvatskom jeziku *mrtva*. S obzirom da oba pridjeva pripadaju konceptu smrti, frazemi se podudaraju i svojom slikovitošću.

3. „Tadeja je bila, ki me je, ko sva po sestanku obsedela na kavi in zapolnjevala vrzeli v najinih življenjskih zgodbah, ki sta kmalu po osnovni šoli odšli vsaka svojo pot, vprašala, ali **imam slabo vest**, ker počnem, kar počnem.“ (Figa 2016: 70)

„Tadeja me, kad smo poslije sastanka sjedili na kavi i popunjavali praznine u svojim životnim pričama nakon što smo ubrzo nakon osnovne škole otišli svatko svojim putem, pitala **imam li grižnju savjesti zbog toga što radim to što radim.**“ (Smokva 2016: 64)

U ovom primjeru je frazem *iméti slábo vést* preveden hrvatskim frazedom *imati grižnju savjest*. U oba frazema, značenje je jednako, a označava 'kajati se, mučiti se, imati osjećaj krivice'. U slovenskom frazemu sastavnica je imenica *vest* koja znači 'savjest, osjećaj'. Doslovan prijevod frazema je 'imati lošu savjest', ali je u ovom slučaju preveden djelomičnim ekvivalentom istoga značenja *imati grižnju savjest*. Time je u prijevodu zadržan frazem.

7.1.3. Upotreba semantičkog ekvivalenta

Semantička ekvivalencija je ekvivalencija u kojoj se frazemi u značenju u potpunosti podudaraju, ali su im sastav i struktura u potpunosti različiti. Prilikom ovoga postupka treba voditi računa i o drugim razinama ekvivalencije (stilističko, pragmatičkoj i sl.)

1. „Risto se jim je še najraje izogibal, in namesto da bi jim dihal za vrat, primerne včlanjeval v partijo, neprimerne pa izločal iz družebnega življenja, jih je raje pustil, da so hodili svojo pot, in **skrbel** prevsem **za to**, da so imeli oni čim manj opravka z njim, on pa z njimi.“ (Figa 2016: 10)

„Risto ih je najradije izbjegavao i umjesto da ih gnjavi primjerene je učlanjivao u partiju, a neprimjerene je isključivao iz društvenog života, puštao ih da idu svojim putem prije svega **vodeći računa** o tome da oni imaju što manje posla s njim i da on ima što manje posla s njima.“ (Smokva 2016: 7)

U ovom primjeru je frazem *imeti skrb za koga* preveden hrvatskim frazedom *voditi računa o kome, o čemu*. Slovenski frazem ima značenje 'imati/voditi brigu o komu'. Kako u hrvatskome jeziku postoje frazemi *voditi računa o kome, o čemu te voditi brigu*, potrebno je sagledati radi li se o živome ili o neživome. U ovom slučaju prevoditeljica se, pretpostavljamo, odlučila za frazem *voditi računa o kome, o čemu* jer se odnosi na neživo.

2. „Kljub vsej usodnosti, s katero jih je izgovarjal, ji njegove besede **niso prišle do živega**, zato je odločno zakorakal do njene mize in pograbil telefonsko slušalko.“ (Figa 2016: 82)

„Usprkos svoj sudbinskoj snazi kojom ih je izgovarao, ona **nije obraćala pažnju** na njegove riječi, zato je odlučnim korakom prišao njezinu stolu i zgrabio telefonsku slušalicu.“ (Smokva 2016: 75)

U drugom primjeru je frazem *ne môći (príti) čému do žívega* te u hrvatskom obratiti pozornost (*pažnju*) *na koga, na što*. U slovenskom jeziku frazem označava 'ne učiniti ništa, ne omogućiti što', dok u hrvatskom označava 'zainteresirati se za što'. Frazem upotrijebljen u izvorniku u kontekstu ima značenje da riječi nisu oživjele, a hrvatskim je rješenjem prenesena ista obavijest.

7.1.4. Parafraziranje

Parafraziranje je proces prevođenja frazema u kojem se pri prijevodu koristi potpuno drugačiji prijevod negoli je napisano u originalu. Frazem se tako može prevesti (tj. prenijeti) nekim drugim jezičnim sredstvima pri čemu se česti gubi ekspresivnosti svojstvena frazemima.

1. „Čeprav je zgodaj zaspala, je vstajala z zlepljenimi očmi in se tako dolgo **postavljala na noge**, da nihče ni vedel, kdaj se v mestu začne nov dan.“ (Figa 2016: 66)

„Premda bi rano zaspala, ustajala bi slijepljenih očiju i **tako se dugo razbuđivala** da nitko nije znao kad u gradu počinje novi radni dan.“ (Smokva 2016: 61)

U ovom je primjeru u izvorniku upotrijebljena sveza riječi *postáviti se na lástne nôge*, ali ne u svom frazeološkom značenju 'osamostaliti se', nego u doslovnom značenju ustajanja tj. razbuđivanja. Prevoditeljica je to prepoznala i nije upotrijebila frazem *postaviti se na vlastite noge* jer u hrvatskom jeziku se ne može koristiti u zadanom kontekstu, odnosno u procesu razbuđivanja pa je upotrijebljen postupak parafraze.

2. „Naslednje jutro sem šele začel razmišljati o očetu, ker nisem želel razmišljati o Mireli, začel sem razmišljati o tem, zakaj ni prišel, če pa je obljubil, in me je zbolelo, zdelo se mi je izdajalsko in **šlo** mi je **na jok**, šele ko je bilo vsega koncec, sem dojel, kako zelo sem si želel, da bi prišel, da bi ga videl.“ (Figa 2016: 127)

„Tek sam sljedećeg jutra počeo razmišljati o starom jer nisam želio razmišljati o Mireli, počeo sam razmišljati o tome zašto nije došao ako je obećao i zaboljelo me, to mi se

činilo kao izdaja i plakalo mi se, tek kad je sve završilo shvatio sam koliko sam jako želio da dođe i da ga vidim.“ (Smokva 2016: 115)

U ovom primjeru u izvornom jeziku je prisutan frazem *iti na jok*. Iako u slovenskom rječniku nismo pronašli odgovarajući frazem, pretpostavljamo da je on skraćena varijanta frazema *íti na jók in sméh kómu* značenja 'raspoloženje, koje se brzo mijenja iz jedne krajnosti u drugu'. Ovom se frazemsom varijantom opisuje negativno, tužno raspoloženje. U prijevodu se nije koristio frazem, nego se parafrazom opisalo u kakvom stanju je bio glavni lik.

7.1.5. Kompenzacija

Kompenzacija je proces prevođenja u kojem se u prijevodu nadoknađuju riječi, odnosno dodaju se riječi koje se ne nalaze u izvornom jeziku.

1. „*Ne izigravaj mi tu sveca in ne zezaj me nego se pokupi nazad u svoju kuću.*“ (Figa 2016: 17)

„Ne izigravaj mi tu sveca i ne zezaj me, nego se pokupit nazad u svoju kuću.“ (Smokva 2016: 14)

U ovom primjeru u prijevodu je korišten frazem *izigravati sveca*, dok ga u originalu nema. Frazem označava 'prikazivati se dobrim (pravednim, ispravnim), hvaliti se nepostojećim vrlinama'. U ovom je slučaju pisac koristio frazem koji mu je poznat iz njegovog materinjeg jezika, bosanskog, te je pod tim utjecajem korišten u romanu. Frazem kao takav nije zapisan u rječniku ili bazi frazema slovenskog jezika. Ovdje je riječ o kompenzaciji samo iz perspektive hrvatskog čitatelja koji frazem prepoznaje.

2. „*Zaradi odtekanja ur ni dedek nikoli brskal po hiši za rečmi, ki so bile ustvarjene z določenim namenom, recimo zato, da jih zatikamo med strani knjige, saj je bilo zanj in za njegovo zapovedano vseenost v bližini vedno dovolj drugih predmetov, ki so lahko enako učinkovito opravljali to ali pa kakšno drugo, še zahtevnejšo nalogo.*“ (Figa 2016: 28)

„Kako ne bi gubio vrijeme, djed nikada nije pretraživao kuću zbog stvari koje činimo s određenim ciljem, na primjer zbog toga što bismo nešto trebali ugurati među stranice

knjige, jer je za njega i za ravnodušnost koju je sam sebi nametnuo u blizini uvijek bilo dovoljno drugih predmeta koji su isto tako učinkovito mogli obavljati ovu ili onu, a i neku drugu, još zahtjevniju ulogu“ (Smokva 2016: 25)

U ovom primjeru u originalu nije korišten frazem već metafora koja se na hrvatski može prevesti kao *protjecanje vremena*, dok je u hrvatskom korišten frazem *gubiti vrijeme*. Frazem označava 'raditi što uzaludno'. Ovo je primjer kompenzacije jer je u prijevodu upotrijebljen frazem, a u izvorniku nije. Ipak, kompenzacijom je u ovom slučaju nešto i 'izgubljeno', a to je stilistički efekt koji nosi metafora *protjecanja vremena*.

8. Zaključak

U diplomskom radu smo analizirali prijevod frazema u romanu *Smokva* Gorana Vojnovića. Za potrebe rada frazemi su najprije izvađeni iz romana, zatim je slijedila provjera u frazeološkim rječnicima kako bi se utvrdio njihov kanonski tj. rječnički oblik i značenje, potom analiza prijevoda na hrvatski i klasifikacija prema prijevodnom postupku. Iako je u samom romanu zabilježeno pedesetak frazema, u ovom radu smo izložili 23 primjera. U analizi je naposljetku korišten dvadeset i jedan frazem na slovenskom jeziku, te dvadeset i jedan frazem na hrvatskom jeziku. Svaki je postupak komentiran.

Što se tiče postupaka prevođenja frazema, u romanu je najzastupljenija upotreba potpunog ekvivalenta. Od dvadesetog i jednog korištenog primjera, njih četrnaest je prevedeno postupkom upotrebe potpunog ekvivalenta. Frazemi prevedeni upotrebom potpunog ekvivalenta bili su jednaki i na strukturnoj i na značenjskoj razini, s nekim razlikama u leksikografskoj obradi frazema. Primijećeno je da su hrvatski frazemi u rječniku zabilježeni s većim brojem sinonimnih glagolskih sastavnica. Svi frazemi su poznati i frekventni i u hrvatskom jeziku. Frazem koji nisam odmah uočila je *biti par*.

Daljnji postupak je bio upotreba djelomičnog ekvivalenta. Od dvadesetog i jednog korištenog frazema, samo su tri primjera prevedena navedenim postupkom. Frazem *imeti slabo vest* je preveden hrvatskim frazedom *imati grižnju savjest*. Isti je mogao biti preveden i doslovno *imati lošu savjest* no hrvatskim čitateljima ne bi dobro 'zvučao' iako bi bio razumljiv. U tom slučaju, pripadao bi postupku upotrebe doslovnim prijevodom, koji nije zabilježen u prijevodu. Druga dva frazema, *mrtva tišina te držati sve u svojim rukama* su se od izvornog frazema razlikovali samo u jednoj sastavnici.

Nadalje, idući postupak je bio upotreba semantičkog ekvivalenta, za što smo pronašli samo dva primjera. Jedan primjer frazema na slovenskom jeziku nam je bio poznat, dok je drugi bio potpuno nov. Bez obzira na to oba su frazema zabilježena u slovenskom frazeološkom rječniku, odnosno u online rječniku fran.si. Prvi primjer je bio *skrbeti za to*, što je prevedeno hrvatskim frazedom *voditi računa* jer se odnosi na neživo. Drugi primjer je bio slovenski frazem *priti do živega*, što se prevelo hrvatskim frazedom *obraćati pažnju na što* gdje je u prijevodu izgubljen stilistički efekt jer je hrvatski frazem (u širem smislu) neutralniji.

Sljedeći analizirani postupak je parafraza, za koji su pronađena samo dva primjera. Prvi primjer je bila sintagma *postaviti se na noge*, gdje se u prijevodu nije koristio frazem nego se opisao proces razbuđivanja grada. S obzirom da nije riječ o frazemu jer je upotrijebljen u doslovnom značenju ustajanja, mogao je biti izostavljen iz analize, ali ga uvrštavamo jer pokazuje da prevoditelj (ili čitatelj) može pogrešno prepoznati frazem i kada se on koristi u svom doslovnom, nefrazeološkom značenju. Ovaj primjer sam najprije uvrstila pod postupak potpunog izostavljanja frazema u prijevodu, no s obzirom da to nije frazem, postupak sam odredila kao parafrazu. Ovaj primjer je ujedno i najzanimljiviji jer se mogao prevesti i hrvatskim ekvivalentom *postaviti se na <vlastite> noge*, no prevoditeljica je prepoznala da nije riječ o frazemu. Drugi primjer je bio slovenski frazem *iti na jok*, što je u prijevodu prevedeno neutralnim glagolom *plakati*. Ovaj frazem mi je bio nepoznat te je najprije pronađeno njegovo značenje u rječniku, a zatim je utvrđeno da je to proces parafraziranja jer je također opisano stanje glavnog lika drugim riječima.

Posljednji postupak je postupak kompenzacije. Ovdje su pronađena samo dva primjera koja su odgovarala navedenom postupku. Prvi primjer je *izigravati sveca* koji je također zanimljiv jer nije pronađen kao frazem u slovenskom jeziku, no zasigurno je poznat govornicima bivše Jugoslavije. Kako je autor dvojezičan, odnosno materinji jezik mu je bosanski, no većinu života je proveo u Sloveniji te tečno govori i slovenski, frazem je korišten u originalu pod tim utjecajem. Frazem je korišten u postupku kompenzacije iz perspektive hrvatskog čitatelja. Drugi primjer je upotreba hrvatskog frazema *gubiti vrijeme*, koji je u originalu napisan kao metafora *protjecanje vremena*. Izgubljen je stilistički efekt protjecanja vremena, ali je ipak prenesen sadržaj i uklopljen u kontekst.

Najmanje zastupljeni postupci su parafraziranje, semantička ekvivalencija i kompenzacija. U ova tri slučaja, pronađeno je samo po dva primjera koji su zadovoljavali kriterij navedenog postupka prevođenja. Postupci poput izostavljanja frazema u prijevodu i doslovnog prevođenja nisu korišteni u romanu, to jest nisu pronađeni primjeri koji su odgovarali navedenim postupcima.

S obzirom da je riječ o bliskosrodnim jezicima, ne čudi da je u romanu najzastupljenija upotreba potpunog ekvivalenta. Za ovaj postupak pronađeno je više od pedeset primjera, od čega smo ovdje ilustrirali 14. Što se tiče prevođenja frazema sa slovenskog na hrvatski i obratno, jezici su uvelike slični tako da je većina frazema prevedena potpunim ekvivalentima. Tako je ostvarena ujednačenost prijevoda i kada je riječ o frazemima, oni nisu *izgubljeni u prijevodu*.

9. Popis frazema korištenih u ovom radu

Popis slovenskih frazema:

1. *hoditi svoja pota* – ne biti podložan utjecajima
2. *iz dneva v dan* – neprestano
3. *postaviti temelje čemu* – započeto, važno djelo za daljnji napredak
4. *z vso močjo* – jako snažno
5. *iti na živce kómu* – iritirati, izazvat ljutnju
6. *biti kos komu/čemu* – izražava da je netko dovoljno fizički ili psihički snažan, sposoban za obavljanje određenog posla
7. *povedati v obraz komu kaj* – izraziti ogorčenje, jezu
8. *začarani krog* – položaj iz kojeg nije moguće, ili je jako teško, naći izlaz
9. *biti na repu (česa)* – biti na zadnjem, ili jednom od zadnjih mjesta
10. *izgubíti živce* – uzrujati se
11. *poimenovati kaj s pravim imenom* – opisati nešto, bez uljepšavanja
12. *stati kot vkopan* – biti nepomičan
13. *duh časa* – opće ideološke karakteristike određenog vremenskog razdoblja
14. *kot po tekočem traku* – hitro, neprestano, neprekidno
15. *imeti (vse) v svojih rokah* – potpuno vladati položajem
16. *grobna tišina* – jaka tišina
17. *imeti slabo vest* – biti moralno odgovoran, kriv za nešto nedopustivo
18. *imeti skrb za koga* – brinuti se za koga
19. *ne moči (priti) čemu do živega* – ne učiniti ništa, ne omogućiti
20. *postaviti se na lastne noge* – osamostaliti se
21. *iti na jok* – raspoloženje, koje brzo ide iz jedne krajnosti u drugu

Popis frazema na hrvatskom:

1. *ići (otići, krenuti) svojim putem* – živjeti prema vlastitim uvjerenjima; držati se svoga stava; osamostaliti se
2. *iz dana u dan* – svakim danom; neprekidno/ o stalnom pojačavanju intenziteta čega/
3. *postaviti temelj čemu* – započeti štogod novo, započeti što iz temelja
4. *svom snagom* – najjače što se može, koliko god snaga (moć) dopušta
5. *ići na živce komu* – uzrujavati (nervirati, živcirati) koga
6. *biti /komu/ par* – pripadati kome
7. *reći/govoriti (skresati/kresati) u lice komu što* – bez okolišanja reći/govoriti komu što ga ide
8. *začarani krug* – bezizlazan položaj; nešto iz čega nema izlaza
9. *biti na repu čega* – biti na posljednjem (najgorem) mjestu
10. *izgubiti živce* – izgubiti/gubiti strpljenje, ne moći se suzdržati/suzdržavati, uzrujati se/uzrujavati se
11. *nazvati koga, što pravim imenom* – dati naziv komu/čemu
12. *stati kao ukopan* – zastati, naglo se na mjestu zaustaviti (ukočiti)/od iznenađenja (straha)
13. *u duhu vremena* – aktualna uvjerenja, ideje
14. *kao na tekućoj (pokretnoj) traci (vrpci)* – jedan za drugim, u nizu
15. *držati u <svojim> rukama* – imati vlast nad kim, nad čim, vladati (gospodariti, manipulirati) kim, čim
16. *mrtva tišina* – potpun muk, tajac
17. *imati grižnju savjest* – kajati se, mučiti se, imati osjećaj krivice
18. *voditi računa o kome, o čemu* – imati u vidu koga, što, brinuti se za koga, za što
19. *obratiti pozornost (pažnju) na koga, na što* – zainteresirati se za što
20. *izigravati sveca* – prikazivati se dobrim (pravednim, ispravnim), hvaliti se nepostojećim vrlinama
21. *gubiti vrijeme* – raditi što uzaludno

10.Literatura

1. Baker, Mona. 2004: *Routledge encyclopedia of translation studies*. London; New York: Routledge
2. Baza frazema hrvatskoga (2017) <http://frazemi.ihjj.hr/> (Posljednji put pristupljeno 8.7.2021.)
3. Čagalj, Ivana; Svítková, Milina. 2014. *Tipologija frazeološke ekvivalencije na primjeru hrvatskih i slovačkih frazema s ihtionimskom sastavnicom.*, Ivana Vidović Bolt (ur.). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press. 1-15
4. Ćoralić, Zrinka: *Frazeološke specifičnosti u Andrićevim znakovima* (prezentacija)
5. Catford, John Cunnison. 1965: *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: Oxford University Press
6. Filipović Petrović, Ivana. 2018. *Kada se sretnu leksikografija i frazeologija*. Sveti Ivan Zelina: Zelina
7. Fink-Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet.
8. Fink-Arsovski, Ž. et al. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
9. Forko, Josipa. 2009. *Prevođenje frazema - Sizifov posao*. Hrvatistika, 3. (3.), 93-98.
10. Ivanelić, Nada. 2002. *More u frazeologiji*. Flumensia, 14. (1.), 67-84.
11. Ivir, Vladimir. 1978. *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci
12. Jakop, Nataša. 2006. *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU
13. Jovanović, Ana. 2015. *Osnovi teorije prevođenja*. Zagreb – Beograd: Factum izdavaštvo, Plejada
14. Keber, Janez. 2011. *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU
15. Kovačević, Barbara. 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
16. Kružić, Barbara, Lovrić, Marija, Maksimović, Tea. 2010. *Kratki pojmovnik kognitivne lingvistike*, Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis, Vol. 4 No. 4. Osijek: Filozofski fakultet

17. Kržišnik, Erika. 2013. *Frazeološka simfonija: sodobni pogledi na frazeologiju*. Ljubljana, Založba ZRC.
18. Kučiš, Vlasta. 2014. *Translatologija: povijesni razvoj i teorijski pristupi*. Aneta Stojić et al. Filozofski fakultet Sveučilište u Rijeci: Rijeka. 9-43.
19. Levý, Jiří. 1982. *Umjetnost prevođenja*. Zagreb: Svjetlost
20. Magić, Antonija 2018. *Potpore književnim prijevodima u državama Europske unije*. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
21. Menac, Antica. 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
22. Menac, Antica; Rojs, Jurij. 1992. *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku filozofskog fakulteta
23. Menac, Antica et al. 2014. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.
24. Orel, Silvana. 1996. *Slovensko-angleški in angleško-slovenski slovarček živalskih frazemov*. V: Prispevki k tehniki prevajanja iz slovenščine v angleščino. Teorija in praksa slovensko-angleške kontrastivne analize. Radovljica.
25. Parizoska, Jelena. 2018. *Problemi frazeološkog nazivlja*,
26. Pavlović, Nataša. 2009. *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam International.
27. Slovar slovenskih frazemov (2015) <https://fran.si/> (Posljednji put posjećeno 8.7.2021.)
28. Stanojević, Mateusz-Milan. 2013. *Konceptualna metafora. Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
29. Toporišič, Jože. 1973-1974. *K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije*, V. Jezik in slovstvo. 273-279
30. Vidović Bolt, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji 1*. Zagreb: FF press
31. Vojnović, Goran. 2016. *Figa*. Ljubljana: Beletrina.
32. Vojnović, Goran. 2016. *Smokva*. Zagreb: Fraktura